

Mikko Kuromaa

HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVIEN KEHITYSVAMMAISTEN
ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN PARANTAMINEN
Henkilökunnan näkökulma

Sosionomin koulutusohjelma

2019

HAASTAVASTI KÄYTTÄYTYVIEN KEHITYSVAMMAISTEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN PARANTAMINEN

Henkilökunnan näkökulma

Kuromaa, Mikko
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Sosionomin koulutusohjelma
Helmikuu 2019
Ohjaaja: Alvajärvi, Ari
Sivumäärä: 36
Liitteitä: 1

Asiasanat: Kehitysvammaisuus, Ongelmakäyttäytyminen, Autonomia

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden näkökulmasta, miten haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus tällä hetkellä toteutuu, ja kuinka sitä voitaisiin parantaa.

Tutkimus oli kvalitatiivinen, ja se toteutettiin Porissa sijaitsevan kehitysvammaisten autetun asumisyksikön henkilökunnalle. Tutkimusaineisto hankittiin kyselylomakkeella, johon pyydettiin vastaamaan kirjoitelman muodossa. Lopuksi saatu aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Opinnäytetyön teoriaosuudessa käsiteltiin kehitysvammaisuutta, haastavaa käyttäytymistä, itsemääräämisoikeutta sekä tutkimuksen tekoon liittyvää teoriaa.

Työntekijät kokivat, että haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus toteutui asuntolassa melko hyvin. Parhaiten sen koettiin toteutuvan arjen pienissä asioissa. Tutkimuksesta selvisi, että itsemääräämisoikeuden toteutumista rajoittivat palveluiden saamattomuus, kehitystaso, asuntolaolosuhteet sekä henkilökunnan oma toiminta ja perehtyneisyys.

Tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden mukaan haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta voitaisiin parantaa henkilökunnan koulutuksella ja motivoinnilla, paremmalla yhteistyöllä, asukkaan yksilöllisellä huomioimisella sekä turvallisella tilalla.

IMPROVING THE RIGHT OF SELF-DETERMINATION OF
INTELLECTUALLY DISABLED PEOPLE WHOSE BEHAVIOUR IS
CHALLENGING The Personnel's Perspective

Kuromaa, Mikko

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in social services

February 2019

Supervisor: Alvajärvi, Ari

Number of pages: 36

Appendices: 1

Keywords: Intellectual disability, Problem behaviour, Autonomy

The purpose of this thesis was to find out how people working with intellectually disabled people whose behaviour is challenging view the right of self-determination of their clients and how they think that it could be improved.

The research was a qualitative study and it was carried out for the personnel of the housing unit for the intellectually disabled people in Pori. The research material was gathered by using questionnaire, which was asked to reply as a script. Finally, the collected material was analyzed by dividing into different themes. The theoretical part of thesis dealt with disability, challenging behavior, self-determination and the theory of research.

The employees felt that the self-determination of intellectually disabled people whose behaviour is challenging is taken into consideration quite well in the dormitory. The employees felt that the self-determination was best achieved in the small everyday issues. The result of study showed that availability of services, level of development, dormitory conditions as well as employee's own activities and familiarity were factors that narrowed down the right of self-determination.

According to the employees that participated in the study, the right of self-determination of intellectually disabled people whose behaviour is challenging could be improved by through training and motivation off the personnel, doing better collaboration, individual attention of the resident and a safe place.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	KEHITYSVAMMAISUUS.....	7
2.1	Kehitysvammaisuuden asteet.....	7
2.2	Haastava käyttäytyminen.....	8
2.3	Haastavan käyttäytymisen tunnusmerkkejä.....	9
2.3.1	Käytöksen voimakkuus.....	9
2.3.2	Käyttäytymisen useasti toistuminen.....	9
2.3.3	Turvallisuuden vaarantaminen.....	9
3	KEHITYSVAMMAISTEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS.....	10
3.1	Mitä on itsemäärääminen?.....	10
3.2	Miksi se on tärkeää?.....	10
3.3	Miten se toteutuu?.....	11
3.3.1	Asenne.....	11
3.3.2	Vuorovaikutus.....	11
3.3.3	Luovuus.....	12
4	LAINSÄÄDÄNTÖÄ.....	12
5	KEHITYSVAMMAHUOLLON JÄRJESTÖT.....	14
5.1.1	Kehitysvammaliitto.....	14
5.1.2	Kehitysvammaisten Tukiliitto.....	15
5.1.3	Me Itse -yhdistys.....	15
6	ASUMISYKSIKÖT.....	15
7	AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET.....	16
8	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	17
8.1	Kvalitatiivinen tutkimus.....	18
8.2	Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset.....	19
8.3	Tutkimusaineiston keruu.....	20
8.4	Aineiston analysointi.....	20
8.5	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	21
9	TUTKIMUSTULOKSET.....	22
9.1	Itsemääräämisoikeuden toteutuminen.....	23
9.2	Rajoittavat tekijät.....	25
9.2.1	Henkilökunta.....	26
9.2.2	Kehitystaso.....	27
9.2.3	Asuntolaolosuhteet.....	27
9.2.4	Palveluiden saamattomuus.....	28
9.3	Itsemääräämisoikeuden parantaminen.....	29

9.3.1 Koulutus ja motivointi.....	29
9.3.2 Yhteistyö	30
9.3.3 Asukkaan kohtaaminen	30
9.3.4 Turvallinen tila	31
10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	32
LÄHTEET.....	35
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opintojen aikana suoritin toisen ammatillisen harjoittelun kehitysvammaisten autotussa asuntolassa. Harjoittelun aikana nousi useasti esiin asukkaiden itsemääräämisoikeus ja sen toteutuminen. Miettiessäni opinnäytetyöaihetta, tuntui mielekkäältä valita sellainen aihe, joka aidosti kiinnosti itseäni. Itsemääräämisoikeus on tällä hetkellä hyvin ajankohtainen ja tärkeä aihe, joten koin, että opinnäytetyölläni olisi jokin merkitys.

Tutkittavaksi aiheeksi rajasin haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden. Opinnäytetyöni tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kehitysvammaisten asumisyksikön työntekijöiden näkökulmasta, kuinka haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus tällä hetkellä toteutuu, ja miten sitä voitaisiin parantaa.

Tutkimuksen tavoitteena oli, että asuntolan henkilökunta voisi opinnäytetyöni avulla tutkia omia työtapoja sekä löytää uusia toimintatapoja, joiden avulla haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus asuntolassa parantuisi. Toteutin asuntolan henkilökunnalle kyselyn, johon pyysin heitä vastaamaan kirjoitelman muodossa.

Opinnäytetyössäni käsittelen kehitysvammaisuutta, haastavaa käyttäytymistä, itsemääräämisoikeutta sekä tutkimuksen menetelmiä ja käsitteitä. Työn viimeisessä osiossa esittelen työni tulokset sekä pohdin omaa ammatillista kehittymistäni.

2 KEHITYSVAMMAISUUS

Kehitysvammaisuuden kattava määrittelyminen on vaikeaa, koska kehitysvammaisuus ei ole kaikille samanlaista. Amerikan kehitysvammajärjestö AAIDD (American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) on määritellyt, että kehitysvammaisuudelle, joka saa alkunsa ennen 18 vuoden ikää, on ominaista, että sekä älyllisessä kyvykkyydessä että adaptiivisessa käyttäytymisessä on merkittäviä rajoituksia. Adaptiivisen käyttäytymisen rajoitukset tulevat ilmi sosiaalisissa, käsitteellisissä ja käytännön taidoissa. (Seppälä 2018, 37.)

Kehitysvammalain mukaan henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vamman tai vian vuoksi ja joka ei muun lain nojalla voi saada tarvitsemiaan palveluita, on kehitysvammainen (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, 1 luku 1§).

Kehitysvammaisuus tarkoittaa hermoston vammojen lisäksi myös muiden elimien vaurioita ja vammoja. Huomattavin ryhmä ovat kuitenkin juuri hermoston sairaudet, vauriot sekä muut toiminnan puutteet ja poikkeavuudet. Näitä kutsutaan hermoston kehityshäiriöiksi, joista tärkeimpiä ovat aivojen kehityshäiriöt. Tätä kutsutaan älylliseksi kehitysvammaksi. Maailman terveysjärjestön (WHO) tautiluokitus määrittelee älyllisen kehitysvamman tilaksi, jossa henkisen suorituskyvyn kehitys on estynyt tai se on vajavainen. Riittämättömästi kehittyneitä ovat varsinkin kehitysiässä ilmaantuvat kognitiiviset, motoriset, kielelliset ja sosiaaliset taidot. WHO:n tautiluokituksen mukaan älyllinen kehitysvammaisuus voi esiintyä sellaisenaan, mutta myös yhdessä fyysisen tai psyykkisen tilan kanssa. (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 16.)

2.1 Kehitysvammaisuuden asteet

Kehitysvammaisuuden asteikon äärirajat ovat hyvin kaukana toisistaan. Toisessa ääripäässä ovat lievästi kehitysvammaiset ihmiset, joista ei välttämättä näy päällepäin heidän vammaisuutensa. Asteikon toisessa päässä ovat taas kaikkein vaikeimmin vammautuneet, jotka ovat perusteellisesti riippuvaisia muiden ihmisten huolenpidosta. (Kaski ym. 2012, 42-43.)

Maailman terveysjärjestö (WHO) jakaa älyllisen kehitysvammaisuuden neljään eri kehitysvamma-asteeseen. Jokaiselle älyllisen kehitysvammaisuuden asteelle on annettu selkeät kriteerit, joiden mukaan luokittelu tapahtuu. Älyllisen kehitysvammaisuuden asteet ovat lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä. Se, mille asteelle kehitysvammaainen sijoittuu, riippuu häneltä mitatusta älykkyydosamäärästä. (Kaski ym. 2012, 18.)

Seppälä kirjoittaa, että kehitysvammaisuutta ei kuitenkaan määritellä tänä päivänä ainoastaan älykkyydosamäärän mukaan vaan jokaisen kohdalla vaaditaan huolellinen arviointi, jossa käydään lävitse henkilön toimintakyky, terveys, sosiaalinen kompetenssi ja asema omassa yhteisössään sekä hänen toimintaympäristönsä. (Seppälä 2018, 43.)

2.2 Haastava käyttäytyminen

Usein haastavia tilanteita syntyy ihmisten välille, kun he eivät ymmärrä toisiaan. Tilanne kärjistyy ja muodostuu kinastelua ja riitelyä. Kehitysvammaisten ihmisten kesken haastavia tilanteita saattaa muodostua useammin ja herkemmin, koska heidän toimintakykynsä, ymmärrys tai sosiaaliset taidot ovat puutteelliset. Haastava käyttäytyminen voi suuntautua ulospäin esimerkiksi vihanpuuskina, väkivaltaisuuksina itseään, ympäristöä tai muita kohtaan. Sisäänpäin suuntautunut haastava käyttäytyminen voi ilmetä muun muassa jonkinlaisena mekaanisena liikkeenä kuten heijaamisena tai vaikka kepin heilutteluna. Myös erilaiset pelkotilat voivat aiheuttaa suuria haasteita. (Seppälä 2017, 119.)

Haastavaksi käyttäytymiseksi mielletään sellainen käytös, joka on voimakasta, toistuu usein tai vaarantaa tekijän taikka muiden turvallisuuden. Lisäksi käytöksen vuoksi joudutaan suurella todennäköisyydellä suorittamaan rajoittavia toimenpiteitä. (Bush 2012, 206.)

Kun puhutaan haastavasta käyttäytymisestä, on muistettava, että tällaiseen käyttäytymiseen vaikuttavat ympäristöolosuhteet sekä siinä vaikuttavat muut ihmiset. Sep-

päälä korostaakin, että on tärkeää tunnistaa ja puhua myös haastavista tilanteista eikä pelkästään henkilön haastavasta käyttäytymisestä. (Seppälä 2017, 120.)

2.3 Haastavan käyttäytymisen tunnusmerkkejä

Haastava käyttäytyminen voi ilmetä erilaisissa tilanteissa ja eri henkilöillä monin erilaisin tavoin. Seppälä on nostanut esiin kolme tunnusmerkkiä, joiden avulla hän määrittelee haastavan käyttäytymisen.

2.3.1 Käytöksen voimakkuus

Henkilön temperamentti vaikuttaa suuresti siihen, millaisena ja miten rajuna haastava käyttäytyminen ilmenee. Toisen henkilön turhautuminen voi näkyä voimakkaana tunnepurkauksena, kun taas toinen saattaa ilmaista tätä hiljaisena vetäytymisenä muulta maailmalta. (Seppälä 2017, 121.)

2.3.2 Käyttäytymisen useasti toistuminen

Mahdollisesti tärkein haastavan käyttäytymisen tunnusmerkki on sen usein toistuminen. Tämä tarkoittaa sitä, henkilölle on muodostunut vakiintunut toiminta ilmaista itseään. Tällaisen käyttäytymisen taustalta löytyy tekijöitä, jotka laukaisevat, ylläpitävät sekä vahvistavat ilmaisutapaa. (Seppälä 2017, 121.)

2.3.3 Turvallisuuden vaarantaminen

Helposti tunnistettava ja vakavasti otettava tunnusmerkki on turvallisuuden vaara. Tällä tarkoitetaan käyttäytymistä, jolla henkilö vaarantaa oman tai muiden henkilöiden fyysisen tai psyykkisen turvallisuuden. (Seppälä 2017, 121.)

3 KEHITYSVAMMAISTEN ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS

Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumisesta on puhuttu pitkään. Heillä on yhtäläinen oikeus itsemääräämisoikeuteen kuin muillakin kansalaisilla. Itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on kuitenkin edelleen puutteita ja varsinkin haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten kohdalla tässä on vielä suuria puutteita. Autetuissa asuntoloissa asuvat haastavasti käyttäytyvät kehitysvammaiset aiheuttavat haastavia tilanteita herkemmin kuin muut asuntolan kehitysvammaiset. Heidän haastavan käytöksensä vuoksi tulee usein tilanteita, joissa itsemääräämisoikeuden toteutumisessa on puutteita tai se jää kokonaan toteutumatta.

3.1 Mitä on itsemäärääminen?

Autonomia eli omasta itsestään määrääminen tarkoittaa sitä, että henkilöllä on oikeus tehdä esteettömästi päätöksiä ja valintoja, jotka liittyvät hänen omaan elämäänsä sekä oikeus myös toteuttaa niitä. Oikeus itsemääräämiseen pitää huolen, että henkilöllä on mahdollisuus omiin mielipiteisiin, tekoihin, tahdonilmauksiin sekä vakaumuksiin. (Hintsala 2017.)

Aina henkilö ei kuitenkaan pysty itsenäisesti päättämään omista asioistaan vaan vaatii siinä tukea ja apua. Päätöksentekokykyyn vaikuttaa muun muassa henkilön ymmärryskyky, päätettävä asia, sen hetkinen tilanne ja henkilön voimavara sekä ympäristöltä saatava tuki. (Hintsala 2017.) Asuntoloissa asuvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutuminen riippuu usein siitä, miten ja millä tavoin henkilökunta heitä tukee. Minimivaatimuksena pidetään sitä, että henkilön mielipide pyritään selvittämään kaikin käytettävissä olevin menetelmin. (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2017.)

3.2 Miksi se on tärkeää?

Itsemäärääminen liittyy olennaisena osana ihmisen hyvinvointiin ja sen toteutumista pidetään yhtenä ihmisarvon kulmakivenä (Topo 2013). Jos henkilö kokee, että hänel-

lä ei ole mitään mahdollisuuksia vaikuttaa omaan elämään, hän ei voi hyvin. Usko siihen, että saa ja pystyy vaikuttamaan omaa elämää koskevissa asioissa, on erittäin tärkeää henkilön oman hyvinvoinnin kannalta, koska se lisää muun muassa tunnetta siitä, että hallitsee omaa elämäänsä. (Hintsala 2017.) Seppälä mainitsee, että kehitysvammaisten henkilöiden saama tuettu päätöksenteko on tullut entistä tärkeämmäksi, kun heidän perusoikeutensa sekä oikeus oman elämänsä päätöksiin ovat muodostuneet työtä ohjaaviksi perusarvoiksi (Seppälä 2017, 41).

3.3 Miten se toteutuu?

Itsemääräämisoikeudessa ja sen toteutumisessa on lopulta kyse siitä, kuka valtaa käyttää. Toiminnan ei saa olla ylhäältä alaspäin ohjaamista vaan on huolehdittava, että jokainen henkilö pääsee mahdollisuuksien mukaan osallistumaan ja päättämään omista asioistaan. Vaikka henkilöllä on oikeus päättää omista asioistaan, se ei kuitenkaan tarkoita, että tämä tulisi jättää heitteille. Itsemääräämisoikeus ei ole yksinkertainen ja helppo asia oppia, vaan se vaatii pitkäjänteistä harjoittelua. Läheisten ihmisten tehtävänä on tarjottava riittävä tuki ja turva harjoitteluun. On muistettava, että meillä jokaisella on oikeus tehdä virheitä ja oppia niistä. (Tukiliitto 2017.)

3.3.1 Asenne

Yksilön arvot vaikuttavat asenteisiin ja asenteet puolestaan vaikuttavat siihen, millainen vuorovaikutus ihmisten välille muodostuu. Myönteinen ja positiivinen asenne, hyvä vuorovaikutus sekä molemminpuolinen kunnioittava kohtaaminen ovat avainasemassa itsemääräämisoikeuden toteutumiselle. (Tukiliitto 2017.)

3.3.2 Vuorovaikutus

Hyvällä vuorovaikutuksella on suuri merkitys itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. On suuri merkitys sillä, kuinka toinen ihminen huomioidaan. Kohdataanko hänet kiireisesti vai pysähdytäänkö oikeasti kuuntelemaan ja olemaan läsnä? Hyvässä vuorovaikutuksessa otetaan toinen huomioon, kohdataan kunnioittavasti sekä pyritään

rauhassa etsimään yhteinen kommunikointimenetelmä. Puheen tukena voidaan käyttää esimerkiksi piirtämistä. (Tukiliitto 2017.)

3.3.3 Luovuus

Itsemääräämisoikeuden toteutumisessa tarvitaan uusia ideoita ja luovia ratkaisuja vanhojen rinnalle. Ei saisi tyytyä vanhoihin menetelmiin ja ajatuksiin, vaan pitäisi rohkeasti miettiä ja kokeilla jotain uutta. On hyvä muistaa, että asioita voi toteuttaa monin eri tavoin, tarvitaan vain halua, intoa ja ripaus rohkeutta. (Tukiliitto 2017.)

4 LAINSÄÄDÄNTÖÄ

Nykyaikaisen vammaisliikkeen päämääränä on se, että jokaisella ihmisellä on ihmisarvo. Kehitysvammaisiin ihmisiin on suhtauduttu aikaisemmin pelkästään vamman tai sairauden näkökulmasta, ja heidät nähtiin potilaina. Ajattelutapa on muuttunut ja nykyään heidät nähdään sekä kotona että työssä sosiaalipalveluiden asiakkaina. Tavoitteena on, että kehitysvammaiset ihmiset nähtäisiin itsenäisinä, omasta elämästään päättävinä kansalaisina. (Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2017.)

Suomen perustuslakiin on kirjattu meille jokaiselle kuuluvat perusoikeudet. Näitä perusoikeuksia ovat muun muassa oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, yhdenvertaisuus sekä liikkumisvapaus. Perusoikeuksiin kuuluu, että meistä jokainen on yhdenvertainen lain edessä. Ilman hyväksyttävää perustetta ketään ei tule asettaa eriarvoiseen asemaan sukupuolen, alkuperän, iän, uskonnon, kielen, mielipiteen, vakaumuksen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Suomen perustuslaki 731/1999, 2 luku 6 §.)

Kehitysvammaisten erityishuollon laissa mainitaan, että kehitysvammaisen toiveet, tarpeet ja mielipiteet on otettava huomioon, ja hänelle on taattava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omiin asioihinsa. Kehitysvammaisten ihmisten itsemääräämistä

tulee vahvistaa sekä heidän itsenäistä suoriutumistaan on tuettava. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977, 3a luku 42 §.)

Jokaisella pysyvästi Suomessa asuvalla ihmisellä on oikeus ilman syrjintää hänen terveydentilansa edellyttämään terveyden- ja sairaudenhoitoon niiden resurssien rajoissa, jotka kulloinkin ovat terveydenhuollon käytettävissä. Potilaalla on oikeus saada hyvää terveyden- ja sairaudenhoitoa. Lisäksi potilaan hoito on järjestettävä siten, että hänen yksityisyytensä ja vakaumusta kunnioitetaan, eikä hänen ihmisarvoansa loukata. (Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992, 2 luku 3§.)

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon ensisijaisesti asiakkaan mielipide, toivomukset sekä kaikin tavoin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeutensa. Lisäksi hänelle pitää antaa mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun sekä toteutukseen. Tämä koskee myös muita hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä toimenpiteitä. Asiakkaan etu on aina ensisijaisesti otettava huomioon, kun käsitellään ja tehdään päätöksiä häntä koskevissa asioissa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 2 luku 8 §.)

YK hyväksyi vuonna 2006 vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen. Tämä sopimus on yksi kuudestatoista YK:n ihmisoikeussopimuksesta. Vammaissopimuksen keskeisimpiä periaatteita ovat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus, vammaisten henkilöiden osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan sekä esteettömyys ja saavutettavuus. (Kaipinen 2016.)

Kehitysvammaisten erityishuollon lakiin tuli muutoksia vuonna 2016. Näiden lakimuutosten tavoitteina oli muun muassa se, että kyettäisiin vähentämään rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä onnistuttaisiin vahvistamaan kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista. Muutoksia tuli myös kirjaamiseen, jotka koskevat rajoitustoimenpiteiden käyttöä. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 3a luku 42§, 42a §, 42o §.)

Sosiaalihuoltolaki uudistui huhtikuussa vuonna 2015. Uuden lain tarkoituksena on muun muassa lisätä ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, pienentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta sekä turvata riittävät ja laadukkaat sosiaalipalve-

lut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. Lisäksi lain tarkoitus on edistää asiakkaan oikeutta hyvään palveluun ja kohteluun sosiaalihuollossa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 1 luku 1§.)

Lisäksi hallitus on antanut eduskunnalle 27.9.2018 esityksen uudesta vammaispalvelulaista. Tarkoituksena on, että vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki yhdistetään yhdeksi vammaisten henkilöiden sosiaalihuollon erityispalveluja koskevaksi laiksi. Uuden lain avulla vahvistettaisiin vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeutta sekä osallisuutta. Tämän lisäksi laki takaisi riittävät ja sopivat palvelut yhdenvertaisesti kaikille vammaisille henkilöille. Uuden vammaispalvelulain on tarkoitus tulla voimaan 1.1.2021. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.)

5 KEHITYSVAMMAHUOLLON JÄRJESTÖT

Suomessa toimii kolme keskusjärjestöä sekä monia erilaisia yhdistyksiä kehitysvammahuollon hyväksi. Näillä järjestöillä ja yhdistyksillä on suuri merkitys työn suunnittelun, toteuttamisen ja kehittämisen tukijoina sekä yhteyksien luojina. (Kaski ym. 2012, 323.)

5.1.1 Kehitysvammaliitto

Valtakunnallisena kehitysvammahuollon keskusjärjestönä toimii vuonna 1952 perustettu Kehitysvammaliitto ry. Järjestön perustehtäviin kuuluu muun muassa tutkimus, henkilöstön koulutus, kehittämistoiminta ja esteettömän ja sosiaalistavan kommunikoinnin ja tietotekniikan käytön edistäminen. Kehitysvammaliiton tarkoituksena on edistää kehitysvammaisten ja muiden oppimisessa, ymmärtämisessä ja kommunikatiivisessa tukea tarvitsevien henkilöiden tasa-arvon toteutumista. (Kaski ym. 2012, 323.)

5.1.2 Kehitysvammaisten Tukiliitto

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. on perustettu vuonna 1961. Tämän tarkoituksena on tukea jäsenistöään sekä puolustaa ja parantaa kehitysvammaisten ja heidän perheidensä yhteiskunnallista tasa-arvoa ja oikeuksia. Lisäksi Kehitysvammaisten Tukiliiton tehtävänä on edistää jäsenistönsä elämänlaatua. (Kaski ym. 2012, 324.)

5.1.3 Me Itse -yhdistys

Kehitysvammaisten Tukiliiton yhteydessä toimiva Me Itse -yhdistys on kehitysvammaisten ihmisten perustama oma edunvalvontajärjestö (Kaski ym. 2012, 324). Yhdistys on perustettu vuonna 1999 ja sen tehtävänä on puolustaa kehitysvammaisten oikeuksia. Yhdistyksessä päätösvaltaa käyttävät jäsenet itse. (Tukiliitto 2017.)

6 ASUMISYKSIKÖT

Enemmistö kehitysvammaisista henkilöistä tarvitsee tavalla tai toisella muiden ihmisten apua. Kehitysvammaisen henkilön asuinympäristön valintaan vaikuttavat hänen toimintakykynsä sekä tarvittavien palveluiden saatavuus. (Kaski ym. 2012, 157.) Suomessa on tällä hetkellä noin 12 000 yli 18-vuotiasta kehitysvammaista, jotka asuvat asumispalveluissa. Kehitysvammaisten asuminen jaotellaan autettuun, ohjattuun sekä tuettuun asumiseen. Kun puhutaan autetusta asumisesta, tarkoitetaan, että henkilökunta on kehitysvammaisten tukena ympäri vuorokauden. (Kehitysvammaliitto 2016.)

Asumismuoto ei vaikuta kehitysvammaisen asukkaan arkeen, vaan pääsääntöisesti heidän päivänsä ja viikkonsa noudattavat normaalia työviikon mukaista elämää. Arkipäivät kuluvat erilaisin tukitoimin järjestetyissä kouluissa, työpaikoissa tai päivätoimintakeskuksissa. Lisäksi asumisyksiköt tarjoavat asumiseen tarvittavan tuen ja hoiivan. Asukkaille tarjotaan virikkeitä ja heidän kanssaan käydään muun muassa kaupassa ja retkillä. (Kaski ym. 2012, 158.)

7 AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Tutkimusongelmaa täsmentäessä on hyvä perehtyä aikaisempiin tutkimuksiin. Tällä tavoin saa muun muassa hyvää tietoa siitä, minkälaisella kysymyksellä saattaisi saada hyvän vastauksen. (Metsämuuronen 2006, 22.)

Kirsi Mattila on tutkinut opinnäytetyössään kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista. Mattila toteutti tutkimuksensa Pirkanmaalla kolmeen eri yksikköön, jotka tarjoavat kehitysvammaisille henkilöille palveluita. Mattilan tutkimuksen tarkoituksena oli saada käsitys siitä, millaisena kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus nähdään työntekijöiden näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena oli tuoda esiin kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen parannuskeinoja. Tutkimus oli kvalitatiivinen. Mattila keräsi henkilökunnalta aineiston kirjoitelmana, jonka hän analysoi teemoittelemalla. (Mattila 2013, 14.)

Mattilan tutkimuksesta saatujen tulosten mukaan työntekijöiden näkemykset vaihtelivat, mutta yksikään ei kokenut, että kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus toteutuu kaikilla sektoreilla hyvin. Tutkimuksesta selvisi, että työntekijät kokivat itsemääräämisoikeuden toteutumisen vaihtelevan eri paikoissa huomattavasti. Kehitysvammaisten erilaisesta kehitystasosta johtuen itsemääräämisoikeus näyttäytyy työntekijöille hyvin eri tavalla. Parhaiten koettiin, että itsemääräämisoikeus toteutuu arkisissa valintatilanteissa. (Mattila 2013, 18-22.)

Tutkimuksesta selvisi, että kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumises- sa eniten edistävät ammattitaitoinen henkilökunta, toimintatapojen tarkastelu, etujärjestö sekä laki. Rajoittavina tekijöinä puolestaan koettiin kehitysvammaisen kehitystaso, lähiverkosto, asumismuoto, resurssien puute sekä arvot ja asenteet. Henkilökunnan ehdotuksia kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumisen parantamiseksi olivat muun muassa henkilökunnan koulutus, yhteistyö omaisten, asiakkaiden sekä työntekijöiden välillä, työtapojen ja asenteiden muuttaminen, kommunikoinnin helpottaminen sekä lakimuutokset. (Mattila 2013, 22-41.)

Sallila puolestaan on tutkinut opinnäytetyössään kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta Vaasassa sijaitsevassa asumisyksikkö Kivikodossa. Myös Sallilan tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää, miten henkilökunnan näkökulmasta kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus toteutuu sekä mitkä tekijät heidän mielestään rajoittavat tai edistävät sitä. Tutkimus oli kvalitatiivinen ja aineisto kerättiin henkilökunnalle suunnatun kyselylomakkeen avulla. (Sallila 2017, 32-33.)

Sallilan tutkimuksesta selvisi, että suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus toteutuu yleisesti hyvin ja asukkaat saavat vaikuttaa omaan elämään liittyviin päätöksiin jonkin verran. Tutkimukseen vastanneiden mukaan asukkailla on suurimmat mahdollisuudet vaikuttaa ruokailutilanteissa, vaatevalinnoissa sekä vapaa-aikaan liittyvissä asioissa. (Sallila 2017, 36-52.)

Vastaajien mukaan itsemääräämisoikeuden toteutumista estävät kommunikointikyky, liikuntarajoitteisuus, työntekijöiden toimet sekä ulkoiset tekijät kuten kiire, omaisten toiminta ja ruoan tilaaminen. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista edistävinä tekijöinä puolestaan koettiin ammattitaitoinen henkilökunta, asukkaiden toimintakyky sekä eri tahot kuten edunvalvojat, asukkaiden päivä- ja työtoimintapaikat sekä työntekijät itse. (Sallila 2017, 39-43.)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia sitä, millaisena kehitysvammaisten autetun asumisyksikön henkilökunta kokee haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutuvan tällä hetkellä. Lisäksi työn tarkoituksena oli löytää syitä, jotka rajoittavat itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä keinoja, joilla sitä voitaisiin parantaa.

8.1 Kvalitatiivinen tutkimus

Kvalitatiivista eli laadullista tutkimusta voidaan kuvata tietynlaisena prosessina. Yleensä laadullista tutkimusta tekevän tutkijan tarkoituksena on saada tutkimuskohteen henkilöiltä näkemys tutkittavana olevasta asiasta tai ymmärtää kyseisten henkilöiden toimintaa tietyssä ympäristössä. (Kiviniemi 2018, 73.) Tietoa voidaan kerätä monin eri tavoin. Yleisimpiä aineistonkeruumenetelmiä ovat kuitenkin kysely, haastattelu, havainnointi sekä erilaisista dokumenteista kerätty tieto. Kysely toimii erinomaisena työkaluna, kun halutaan tietää, mitä ihminen ajattelee tai miksi hän toimii tietyllä tavalla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 83-84.)

Laadullisessa tutkimuksessa korostuu rajaamisen tärkeys. Tutkittavaa materiaalia voi kertyä paljon, jolloin olennaista on pyrkiä etsimään ja poimimaan olennaisimmat asiat. On aivan turha yrittää mahduttaa tutkimusraporttiin kaikkea kerättyä tietoa. (Kiviniemi 2018, 76.) Hakala kirjoittaa, että laadullisessa tutkimuksessa aineistonkeruu ja käsittely nivoutuvat yhteen. Aineistoa kerättäessä on muistettava, että ratkaisevaa ei ole kerätyn aineiston määrä, vaan se, kuinka aineisto analysoidaan. Tutkijan onkin muistettava, että olennaista laadullisessa tutkimuksessa on se, mitä hän saa kerätystä aineistosta irti. (Hakala 2018, 20.)

Laadullisessa tutkimuksessa korostuu teorian merkitys. Pelkkä tutkimushenkilöiltä kerätty aineisto ei riitä, vaan myös teoriaa tarvitaan. Jotta lukija voisi hahmottaa koko tutkimuskokonaisuuden, on hänelle tarjottava riittävästi tietoa tutkimuksen keskeisimmistä käsitteistä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 23.)

Tutkimusraporttiin olen tuonut esille tutkimuksen keskeisimmät käsitteet. Teoriatietoa löytyy kehitysvammaisuudesta, haastavasta käyttäytymisestä, itsemääräämisoikeudesta sekä tutkimusmenetelmästä, analysoinnista ja tutkimuksen luotettavuudesta. Lisäksi, jotta lukijan olisi mahdollisimman helppo hahmottaa tutkimuksen kokonaisuus, olen raportoinnissa käyttänyt analysoinnin tukena alkuperäisiä lainauksia.

8.2 Tutkimusmenetelmä ja tutkimuskysymykset

Hyvää tutkimusta ei saada aikaiseksi ilman hyvää aineistoa. Tutkimusmenetelmää suunniteltaessa onkin mietittävä, kuinka saada juuri kyseisestä tutkimuksesta riittävästi laadukasta tutkimusaineistoa. (Hakala 2018, 14.)

Haluttaessa ymmärtää ihmisiä, heidän ajatuksiaan sekä toimintaansa, on kertominen ja kertomusten tutkiminen luonnollinen tapa suorittaa tutkimusta. Ihmisten kertomusten avulla kyetään hankkimaan tietoa. (Heikkinen 2018, 170.)

Tutkimuskysymykset ovat avainasemassa onnistuneessa tutkimuksessa. Niitä suunniteltaessa on otettava huomioon kysymyksiin osallistuvat vastaajat, jotta voitaisiin välttyä mahdollisilta väärinkäsityksiltä. Kysymyksien on oltava täsmällisiä eivätkä ne saa johdatella vastaajia. Tutkimuksen tarkoitus ja kohderyhmä vaikuttavat siihen, minkälainen kyselystä muodostuu. (Valli 2018, 92-93.)

Laine kirjoittaa, että kysymystyyppejä on kahdenlaisia, rajoittavia sekä avoimia. Rajoittavat kysymykset ohjaavat ja rajaavat vastauksen sisältöä enemmän. Avoimien kysymysten avulla saadaan vastaaja ohjattua kirjoittamaan halutusta aihealueesta, mutta se ei kuitenkaan päättää sitä kaikkea, mitä ja miten vastaaja haluaa kysymykseen vastata. (Laine 2018, 39.)

Tutkimuksen aineistonkeruumenetelmänä käytettiin kyselylomaketta (Liite 1), johon pyydettiin tutkimukseen osallistuvia vastaamaan vapaamuotoisen kirjoitelman muodossa. Kyselyyn valitun asuntolan henkilökunnalla oli valtavasti tietoa ja taitoa haastavasti käyttäytyvistä kehitysvammaisista, jolloin tutkimuskysymysten vastauksia haluttiin rajata mahdollisimman vähän. Avoimet kysymykset mahdollistivat sen, että vastaajilla oli mahdollisuus kirjoittaa myös sellaisia asioita ja näkökulmia, joita tutkimuksessa ei olisi ennakoon osattu ottaa huomioon.

Vastaajille jätettiin kyselylomake, jossa oli kolme tehtävänantoa. Ensimmäisessä kysymyksessä pyydettiin vastaajia kirjoittamaan kirjoitelman muodossa, miten mielestäsi haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus tällä hetkellä toteutuu asuntolassa. Toisessa kysymyksessä pyydettiin vastaamaan kirjoitelman

muodossa, mitkä ovat ne syyt, jotka mielestäsi rajoittavat haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista. Kolmannessa kysymyksessä pyydettiin vastaamaan kirjoitelman muodossa, miten mielestäsi kyettäisiin parantamaan haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista.

8.3 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimusaineisto kerättiin Porissa sijaitsevan kehitysvammaisten autetun asumisyksikön henkilökunnalta. Tutkimukseen osallistuville pidettiin kyselylomakkeesta info-tilaisuus, jossa heillä oli mahdollisuus esittää kyselyyn liittyviä kysymyksiä. Tilaisuuden jälkeen henkilökunnalle annettiin kymmenen päivää aikaa vastata. Mahdollisia vastaajia oli 21 henkilöä, joista kahdeksan henkilöä vastasi kyselyyn. Tutkimuksen vastausprosentti oli 38 prosenttia ja tutkimusaineistoa kertyi noin 21 sivua. Vastaajien keskimääräinen työuran pituus oli noin 10 vuotta.

8.4 Aineiston analysointi

Teemoittamisella tarkoitetaan sitä, että pyritään etsimään ja pelkistämään saadusta tutkimusmateriaalista kaikki olennaiset asiat. Jotta tutkija saa vastauksista kaiken mahdollisen, on kerätty aineisto luettava huolellisesti lävitse useaan kertaan, jotta kaikki olennainen asia tulee löydettyä. Aineistoa voi alkaa teemoittamaan tutkijan omien kysymysten kautta. Tällöin on keskeistä se, mitä kyselyyn vastanneet ovat kirjoittaneet kunkin kysymyksen kohdalla. Teemoituksen vaarana on se, että tutkija alkaa luomaan sellaisia teemoja, joita aineistossa ei ole. Tämän vuoksi tutkijan onkin tarkasteltava syntyneitä teemoja kriittisesti sekä muistettava pysyä uskollisena aineiston tekstille. (Moilanen & Rähä 2018, 60-61.)

Tutkija löytää saadusta aineistosta merkityskokonaisuudet vastausten samanlaisuuden sekä sisäisen yhteenkuuluvuuden perusteella. Tietyt samanlaiset merkitykset muodostavat aina oman kokonaisuutensa. Lopuksi analyysissa erillään tarkastellut merkityskokonaisuudet tuodaan yhteen ja luodaan yksi kokonaisuus. Tutkijan oma

kriittinen asenne sekä reflektiivisyys ovat apuna tutkimuksen edistymisessä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 115.)

Tutkimuksesta saatu aineisto luettiin ensin muutamaan kertaan huolellisesti lävitse, jotta kyettiin muodostamaan yleinen kuva siitä, mistä asioista vastanneet olivat kirjoittaneet ja kuinka laajasti. Tämän jälkeen aineistosta etsittiin ja pyrittiin löytämään kaikki merkityksellinen tieto, joka kirjattiin paperille ylös. Näitä merkityksellisiä asioita tarkasteltiin ja niistä etsittiin samankaltaisuuksia. Samankaltaiset asiat merkittiin erivärisiä yliviivaustusseja hyödyntäen. Jokainen väri edusti yhtä teemaa. Kun kaikki vastaukset olivat teemoitettu, pyrittiin löytämään näistä yhteenkuuluvuuksia, jotka sopisivat isomman teeman alle. Lopuksi teemat avattiin ja muotoiltiin tutkijan omalla tekstillä sekä suorilla lainauksilla, joita poimittiin tutkimukseen osallistuneiden kirjoitelmista. Huolellisen teemoituksen avulla saatiin tutkimustuloksiin selkeä ja helposti luettava rakenne.

8.5 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimustehtävästä saatujen tulosten tulkinta selkeytyy ja muuttuu lukijalle ymmärrettävämmäksi, kun tutkija on kertonut tutkimustehtävänsä vaiheet ja tekemiset riittävän yksityiskohtaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164).

Tutkijan tekemien kuvauksien ja tulkintojen todenperäisyyttä voi olla hyvin vaikea osoittaa. Tutkimuksen raportointi tarjoaa kuitenkin tutkijalle mahdollisuuden tarjota lukijoille työkaluja tutkimuksen arviointiin. Tällöin lukijan on helpompaa muodostaa oma näkemys siitä, onko tutkimus luotettava vai ei. (Kiviniemi 2018, 86.)

Kyselylomakkeen käyttäminen tutkimuksessa antaa tutkimukselle luotettavan pohjan, koska kyselyyn ei tarvitse vastata välittömästi, vaan tutkittava henkilö voi vastata siihen rauhassa ja kiireettä silloin, kun se hänelle parhaiten sopii. Vastaajalla on myös mahdollisuus palata tarkastelemaan, korjaamaan ja lisäämään omia vastauksiaan. Lisäksi kyselyn täyttäjän ei tarvitse murehtia siitä, että tutkimuksen tekijä on läsnä ja mahdollisesti vaikuttaa vastauksiin. (Valli 2018, 97.)

Tutkimustehtävä on suunnitteluvaiheesta asti pysynyt ja edennyt suunnitellusti. Tutkimuksen vaiheet on pyritty kertomaan selkeästi ja tarpeeksi yksityiskohtaisesti. Lukijalle on selitetty tutkimuksen kohde sekä se, mitä ja miten sitä on haluttu tutkia. Lisäksi aineiston keruu ja analysointi on pyritty selittämään mahdollisimman tarkasti vaihe vaiheelta.

Tutkittavia ihmisiä suojaa ihmisoikeudet, jotka muodostavat tutkimuksen eettisen kivijalan. Tutkimukseen ei saa pakottaa ketään, vaan sen on oltava vapaaehtoista. Tutkittavien henkilöiden on saatava tietää, mistä tutkimuksessa on kyse sekä mitkä ovat sen tavoitteet ja menetelmät. Tutkijan on turvattava osallistujien nimettömyys, eikä heidän tietojaan saa näyttää tai luovuttaa ulkopuolisille. Lisäksi tutkijan on noudatettava lupaamiaan sopimuksiaan ja huolehdittava, että tutkimukseen osallistuneiden henkilöiden hyvinvointi menee tutkimuksessa kaiken muun edelle. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 155-156.)

Tutkimukseen osallistuneen asumisyksikön nimeä tai tarkkaa sijaintia ei tutkimuksessa ole tuotu esille eettisyyden ja luotettavuuden vuoksi. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista. Tutkimusaineisto kerättiin nimettömänä eikä osallistujien sukupuolta tai ikää haluttu selvittää. Tutkimuksen aikana heräsi eettinen kysymys siitä, voinko käyttää tutkimustuloksissa vastaajien suoria lauseita. Suorat lainaukset haluttiin lopulta kirjata sellaisinaan, jotta tutkimus pysyisi mahdollisimman luotettavana. Myös vastaajien taustatietoihin kirjaamien ammattinimikkeiden käyttäminen herätti epävarmuutta, eikä niitä lopulta haluttu tuoda esille.

9 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa esitellään kyselylomakkeista kootut tutkimustulokset. Osio on jaoteltu kolmeen pääteemaan, joita ovat itsemääräämisoikeuden toteutuminen, rajoittavat tekijät sekä parannusehdotukset. Osioon on kirjattu myös kyselyyn vastanneiden suoria lainauksia.

9.1 Itsemääräämisoikeuden toteutuminen

Työntekijöiden näkemykset asuntolassa asuvien haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden tämän hetkisestä toteutumisesta olivat melko yhteneväisiä. Parhaiten he kokivat itsemääräämisoikeuden toteutuvan arjen pienissä asioissa. Yksi työntekijöistä kirjoitti kokevansa, että itsemääräämisoikeus toteutuu asuntolassa ajoittain heikosti. Lisäksi yksi vastaajista mainitsi, että kommunikoinnin haasteet vaikuttavat itsemääräämisoikeuden toteutumiseen.

”Itsemääräämisoikeus toteutuu suurimmaksi osaksi arjen asioissa.”

”Isompiin elämään liittyviin valintoihin ei juurikaan ole mahdollisuutta antaa heidän itse vaikuttaa heidän oman terveytensä ja muiden turvallisuuden vuoksi.”

Asuntolan haastavasti käyttäytyville kehitysvammaisille pyrittiin antamaan mahdollisuus vaikuttaa omaan arkeensa. Valintojen tekemiseen liittyi kuitenkin olennaisena osana henkilön ymmärryksen taso sekä toiminnanohjaukseen liittyvät haasteet, jotka vaikuttivat suuresti siihen, että kykenikö henkilö ylipäätään tekemään valintoja ja kuinka paljon. Työntekijät kokivat myös tärkeänä, että haastavasti käyttäytyvillä asukkailla oli aina työvuorossa oma ohjaaja.

”Haastavasti käyttäytyville asukkaillemme itsenäinen päätöksentekokyky on haasteellista, joten sitä tuetaan esim. sosiaalisen tarinan avulla.”

”Asuntolaan on asukkaat tulleet eri tahoilta, toiset eri laitoksesta ja toiset lapsuudenkodistaan. Tämä vaikuttaa suuresti heidän kykyä tehdä valintoja asioissa ja kykyä käyttää itsemääräämisoikeuttaan.”

”Toiminnanohjauksen haasteet vaikuttavat huomattavasti siihen, pystyykö henkilö ylipäänsä tekemään valintoja. Toinen suuri vaikuttava tekijä on ymmärryksen taso.”

”Se, että haastavilla asukkailla on oma ohjaaja aina vuorossa, on tosi hyvä asia. Jos ei olisi, itsemääräämisoikeutta olisi entistä vaikeampi toteuttaa.”

Työntekijät olivat vastanneet hyvin yhteneväisesti asioista, joihin haastavasti käyttäytyvät kehitysvammaiset pääsivät asuntolassa vaikuttamaan. Ruokailussa tarjottavia ruokia eivät asukkaat päässeet valitsemaan, mutta muuten pääasiassa koettiin, että ruokailutilanteissa oli mahdollisuuksia vaikuttaa muun muassa ruokailu aikaan, ruokajuomaan sekä ruoan määrään. Työntekijöiden mukaan haastavasti käyttäytyvät kehitysvammaiset saivat valita kykyjensä mukaan myös oman vaatetuksensa.

”...ruoka-aikoja pystyy muuttamaan tarpeen mukaan”

”...annokset otetaan itse.”

”...pieniä itsenäisiä valintoja esim. valitsemalla itse mitä vaatteita haluaa pukea ylleen. mitä haluaa ateriatarjonnasta valita lautaselleen.”

”Vaatteet pystyvät valitsemaan itse, mutta tarvitsevat ohjausta säännöllisen vaatetuksen valitsemisessa.”

Kyselyyn vastanneiden työntekijöiden mukaan haastavasti käyttäytyvät kehitysvammaiset pääsivät vaikuttamaan myös omaan vapaa-ajan toimintaan. Heillä oli mahdollisuus päättää, milloin haluaa herätä, mitä musiikkia haluaa kuunnella tai mitä elokuvaa katsella. Lisäksi heille tarjottiin erilaisia vaihtoehtoja, mitä toimintoja kulloinkin tämä haluaisi tehdä. Yksi vastanneista oli kuitenkin sitä mieltä, että päivittäisten toimintojen vaihtoehtoja ei tarjottu riittävästi.

”Usein haastavilla on käytössä strukturoitu päiväjärjestys helpottamassa heidän arkeaan. Päivään pyritään sisällyttämään valintoja esim. mitä tehtäviä haluaa tehdä, mitä kirjaa luetaan jne.”

”Vapaa-ajan tekemisiä voi itse toivoa ja mahdollisuuksien mukaan niitä pyritään toteuttamaan.”

”Asukkaille pyritään antamaan mahdollisuus vaikuttaa omaan arkeensa, esim. mitä tekevät vapaa-ajalla (jos asukas jumiutuu helposti tiettyihin toimintoihin, hänelle tarjotaan vaihtoehtoja, joista saa kuitenkin itse valita)”

Asuntolan kehitysvammaiset tekivät säännöllisesti muun muassa kahvilakäyntejä ja kauppareissuja. Työntekijät kirjoittivat, että tämä toteutui hyvin myös asuntolan haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten osalla. He kävivät itse ostamassa kaupasta kulloisetkin tarpeensa sekä kahvilakäynneillä saivat itse valita, mitä hyvää halusi nauttia. Haastavasti käyttäytyvät kehitysvammaiset pääsivät osallistumaan asuntolan yhteisille reissuille sekä saivat itse valita, osallistuuko asuntolassa järjestettäviiin erilaisiin tapahtumiin. Lisäksi yksi vastanneista työntekijöistä mainitsi, että haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten kanssa harjoitellaan sosiaalisia tilanteita.

”Saavat käydä kaupassa ostamassa vaatteita, hygieniatarvikkeita, herkkuja jne. (kohtuullisella summalla)”

”Herkut ostetaan itse kaupasta, jolloin on valinnan mahdollisuus kuten myös kanttiinireissuilla.”

”Saa vaikuttaa siihen, mihin tapahtumiin haluaa osallistua (osallistuu-ko asuntolan yhteisiin tapahtumiin esim. Jukan musatunti)”

9.2 Rajoittavat tekijät

Työntekijöiden näkemykset haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden rajoittavista tekijöistä olivat hyvin yhteneväisiä. Rajoittavina tekijöinä mainittiin palveluiden saamattomuus, kehitystaso, asuntolaolosuhteet sekä henkilökunnan oma toiminta ja perehtyneisyys.

9.2.1 Henkilökunta

Suurin osa kyselyyn vastanneista työntekijöistä koki, että henkilökunnan toiminnassa, motivaatiossa tai tietämyksessä oli puutteita, jotka rajoittivat haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista. Käsitys itsemääräämisoikeudesta aiheutti eriäviä näkemyksiä, mielipiteitä sekä toimintatapoja henkilökunnan kesken. Lisäksi osa koki, että vanhoista pinttyneistä tavoista oli vaikea päästä irti.

”Jos henkilökunta ei ole motivoitunut ja perehtynyt asukkaan toimintatapoihin ja kommunikointikeinoihin, on haastavaa tukea ja toteuttaa asukkaan itsemääräämisoikeutta.”

”Hoitohenkilökunnan käsitys itsemääräämisoikeudesta.”

”Hoitohenkilökunta on ”jämähtänyt” menneeseen eikä ole halukas muuttamaan omaa toimintaansa nykyaikaiseen suuntaan.”

”Itsemääräämisoikeutta voi myös rajoittaa henkilökunta ilman, että ne edes tiedostaisivat asiaa.”

”Hoitohenkilökunta ”pelkää” seurauksia jos vanhoja kaavoja muutetaan.”

Osa vastaajista koki haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten liikkumisen aiheuttavan haasteita resurssien vuoksi. Työntekijät kirjoittivat, että henkilökunnan määrästä johtuen ei aina kyetty toteuttamaan haluttuja toimintoja.

”...hoitajien määrä ja ”aikataulutus” rajoittavat sitä, mitä milloinkin pystytään toteuttamaan. Esim. lenkille lähtö tai muu tekeminen ei aina onnistu silloin kun asukas haluaisi.”

””fyysinen” haasteellinen käyttäytyminen rajoittaa asuntolan ulkopuolella liikkumista henkilökunta resurssien vuoksi.”

”Ei voi poistua asuntolasta ilman ohjaajaa.”

9.2.2 Kehitystaso

Työntekijät kirjoittivat myös haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten kehitystason ja kommunikointiongelmien tuovan haasteita itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. He eivät välttämättä kyenneet tekemään valintoja tai ilmaisemaan itseään ja omia mielipiteitään.

”Haastavasti käyttäytyvän itsemääräämisoikeus helpottuu, jos hän pysyy kommunikoimaan ja kertomaan mielipiteitään.”

”Asuntolan asukkaiden kehitystaso ei riitä myöskään itse päättämään lääkityksestään ja sen toteuttamisesta.”

Lisäksi haastavasti käyttäytyvän kehitysvammaisen oma vointi, mielentila ja käyttäytyminen vaihteli, joka loi omia haasteita sekä rajoitteita itsemääräämisoikeuden toteutumiseen.

”Myös haastavasti käyttäytyvän asukkaan oma vointi vaikuttaa siihen, miten hänen toiveitaan voidaan toteuttaa.”

”Asukkaan itsemääräämisoikeutta voidaan joutua tarvittaessa rajoittamaan, jos asukas aiheuttaa itselleen tai muille vaaraa. Nämä tilanteet ovat yleensä hyvin lyhytkestoisia.”

9.2.3 Asuntolaolosuhteet

Osa työntekijöistä vastasi asumisyksikössä asumisen luoneen rajoitteita itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Talon yhteiset säännöt ja velvollisuudet sekä muista

asukkaista johtuvat toimenpiteet rajoittivat myös haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumista.

”Itsemääräämisoikeutta miettiessä pitää ottaa huomioon myös velvollisuudet ja esim. säännöt, jotka koskevat kaikkia asukkaita.”

”Asuntolassa yhden asukkaan vuoksi joudutaan pitämään kaikkien asukkaiden wc:n ovet suljettuina. Tämä rajoittaa suuresti muiden asuntolan asukkaiden arkea.”

”Ovet lukossa.”

Lisäksi työntekijöiden vastauksista kävi ilmi, että asuntolassa ruokaan ja ruokailuun liittyi tekijöitä, jotka rajoittivat itsemääräämisoikeuden toteutumista haastavasti käyttäytyvillä kehitysvammaisilla.

”Asuntolaan tuleva ruoka ja ruoka-ajat”

”Ruokailussa asukas ei kykene ottamaan ruokaansa, vaan henkilökunta tekee annoksen. Toisaalta kykenee ottamaan ruokansa, mutta tarvitsee ohjausta esim. määrässä.”

”Keittiön ovi lukossa, ei saa hakea sieltä mitään, jos tulee nälkä tai mieliteko.”

”Mikäli syömisessä ja juomisessa ei olisi rajoitteita, lautasella olisi vain raffinaatteja ja osalla juominen hengenvaarallista.”

9.2.4 Palveluiden saamattomuus

Työntekijöiden vastauksissa mainittiin, että haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta rajoitettiin sillä, että kaikkia palveluita ei ollut heille saatavilla.

”Tarvittavien palvelujen saamattomuus, esim. meidän asukkaillamme on suuri tarve kehitysvammaisiin erikoistuneeseen seksuaaliohjaukseen, mutta sitä ei ole tarjolla omassa organisaatiossa eikä ole tarjottu mahdollisuutta saada ohjausta ostopalveluna.”

9.3 Itsemääräämisoikeuden parantaminen

Kyselyyn vastanneilla työntekijöillä oli monia erilaisia parannusehdotuksia, joilla voitaisiin parantaa haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta.

9.3.1 Koulutus ja motivointi

Työntekijöiden mielestä hoitohenkilökunnan kouluttaminen ja perehdyttäminen lisäisi tietämystä itsemääräämisoikeudesta sekä antaisi lisää vinkkejä ja työkaluja arjen toimintaan. Lisäksi koettiin, että motivoimisella kyettäisiin lisäämään henkilökunnan kiinnostusta omaan työhönsä sekä itsemääräämisoikeuden parantamiseen.

”Hoitajien tulisi olla riittävän motivoituneita työhönsä...”

”Henkilökunnan kouluttaminen, jotta saataisiin esim. kokemusasiantuntijoilta tietoa itsemääräämisoikeudesta, sekä vinkkejä arjesta.”

”Perehdytystä, koulutusta sekä henkilökunnan motivoimista panostaa työhönsä.”

Myös organisaation kehittymisen koettiin parantavan haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta.

”Organisaation kehittyminen kehitysvammatyössä ja sen palvelujen laajentamisessa edesauttaisi kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden parantamista ja varsinkin kehittämistä meidän yksikössämme.”

”Organisaatio ei ole tarjonnut koko henkilökunnalle koulutusta itsemääräämisoikeudesta, joten tiedon hankkiminen aiheesta on työntekijöiden omalla vastuulla...”

9.3.2 Yhteistyö

Haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden koettiin paranevan, kun suunniteltaisiin selkeät ja yhtenäiset toimintatavat, joiden mukaan jokainen työskentelisi. Toimintatapojen pitäisi muodostua avoimen keskustelun avulla, jolloin pysähdyttäisiin miettimään, mitä ollaan tekemässä ja päästäisiin mahdollisesti eroon vanhoista rutiineista.

”Yhdessä keskustelu toimintatavoista. Asioita ei tehtäisi asukkaan kanssa tapojen mukaisesti, vaan joskus pysähdyttäisiin yhdessä miettimään.”

”Itsemääräämisoikeutta voitaisiin parantaa hyvällä ja huolellisella suunnittelulla.”

9.3.3 Asukkaan kohtaaminen

Työntekijät kirjoittivat, että haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten yksilöllinen kohtaaminen ja huomioiminen edesauttaisi itsemääräämisoikeuden toteutumista. Jokaisen kohdalla mietittäisiin erikseen, kuinka kohdata ja kommunikoida, jotta tämä tulisi huomioiduksi ja kuulluksi.

”Tulisi miettiä asukkaita ”tapaus” kohtaisesti. Miettiä mitä kukin pysyy itse valitsemaan/vaikuttamaan.”

”Kannustettaisiin asukasta ilmaisemaan mielipiteitään.”

”...jokaisen asukkaan kohdalla tulisi pohtia mitkä ovat todellisuudessa niitä asioita, joissa henkilö pystyy valintoja tekemään siten, ettei se vaaranna hänen psyykkistä ja/tai fyysistä terveyttään.”

”Meidän tulisi kohdella asukkaita ikätasoisesti.”

”Kuvien ja kuvapolkujen käyttäminen usein vähentää haasteellista käyttäytymistä ja näin lisää asukkaan itsemääräämisoikeutta ja valinnanvapautta.”

”Hoitajien tulisi mahdollisuuksien mukaan tarjota jokaiselle asiakkaalle vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia vaikuttaa päivän etenemiseen.”

Lisäksi koettiin, että haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen vaikutti henkilökunnan mitoitus ja käyttö.

”...mitoittamalla henkilökuntamäärää tarpeen mukaan.”

”Tiettyjen asukkaiden kanssa on hyvä pitää hoitajat samoina ja määrän mahdollisimman vähänä/rajattuna.”

9.3.4 Turvallinen tila

Haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten stressikuppi täytyy herkästi ja tunteet saattavat olla tällöin hyvinkin voimakkaita. Työntekijät kokivat, että rauhallinen ja turvallinen tila, jossa he saisivat ilmaista tunteitaan edistäisi itsemääräämisoikeuden toteutumista.

”Asukkaalla ei ole paikkaa eikä tilaa, jossa voisi purkaa pahaa oloaan.”

”Jos pystytään järjestämään rauhallista tilaa olla ja toimia, pysyy rauha maassa ja asukkaat pystyvät paremmin toimimaan, jolloin valinnanvapautta voidaan tarjota enemmän.”

”Jossain vaiheessa ”kuppi tulee täyteen ja valuu yli äyräiden” Tilanteet silloin hyvin rajuja ja aggressiivisia... auttaisiko joku turvallinen tila, jossa he saisivat itse ”tyhjentää kuppiaan” ...”

”Mielestäni itsemääräämisoikeus lähtee oman tunteen ilmaisemisoikeudesta ja siihen pitäisi löytää keinot ja tilat.”

10 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää työntekijöiden näkökulmasta, miten haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus asumisyksikössä toteutuu ja kuinka sen toteutumista voitaisiin parantaa. Tutkimus oli kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Aineisto kerättiin työntekijöiltä kyselylomakkeen avulla, johon heitä pyydettiin vastaamaan kirjoitelman muodossa. Vastausaikaa annettiin kymmenen päivää, eikä tutkija ollut itse läsnä vaikuttamassa tutkimuksen tuloksiin. Tutkimukseen osallistuneilta työntekijöiltä saatiin runsaasti kerättyä tutkimusaineistoa, vaikka muuten tutkimuksen vastausprosentti jäikin pieneksi. Työn tuloksissa tuotiin esiin työntekijöiden suoria lainauksia, jotta tutkimus olisi mahdollisimman luotettava. Voidaankin todeta, että saatu tutkimusaineisto antoi hyvän kuvan siitä, millaisena työntekijät näkivät haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden asumisyksikössä, ja näin vastaa varsinaiseen tutkimustehtävään.

Tutkimustehtävään osallistuneiden työntekijöiden mielestä haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus toteutuu asumisyksikössä melko hyvin. Työntekijät kirjoittivat, että haastavasti käyttäytyvillä kehitysvammaisilla ei ollut juurikaan mahdollisuutta vaikuttaa isoihin elämään liittyviin asioihin, mutta arjen pienissä asioissa itsemääräämisoikeuden koettiin toteutuvan suurimmaksi osaksi.

Työntekijät kirjoittivat haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta rajoittavan asuntolaolosuhteet, palveluiden saamattomuus, kehitystaso ja kommunikointiongelmat sekä henkilökunnan toiminta, tietämys ja motivaatio.

Tutkimukseen osallistuneiden työntekijöiden mukaan haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta kyettäisiin parantamaan organisaation kehitymisellä, työntekijöiden yhteistyöllä, asukkaan yksilöllisellä kohtaamisella, henkilökunnan koulutuksella ja motivoinnilla, turvallisella tilalla sekä henkilökunnan oikealla käytöllä ja mitoituksella.

Tutkimuksessa esiin noussut henkilökunnan koulutus ja motivointi ovat mielestäni avain asemassa, jotta haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus voisi toteutua. Runsaalla koulutuksella ja perehdytyksellä kyetään lisäämään tietoa itsemääräämisoikeudesta. Lisäksi koulutuksen avulla henkilökunta saisi konkreettisia esimerkkejä sekä uusia työkaluja, joiden avulla voisi muuttaa omaa työtoimintaa sellaiseen suuntaan, että itsemääräämisoikeudetta olisi mahdollisuus toteuttaa. Esimerkiksi viimevuosina on ainakin tehdastyössä puhuttu paljon työturvallisuudesta. Työnantajat ovat tarjonneet henkilökunnalle koulutusta, perehdytystä ja luoneet ilmapiirin, jossa työturvallisuus on otettu tosissaan. Tällä tavoin tapaturmat ovat vähentyneet ja työntekijöiden turvallisuus on lisääntynyt. Mielestäni aivan samalla tavalla työnantajien kuuluisi tarjota henkilökunnalleen tietoa ja koulutusta itsemääräämisoikeudesta.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut pitkä prosessi, jossa usko on ollut aika ajoin koe-tuksella. Työntekijöiltä saatujen tutkimustulosten lävitse käyminen oli kuitenkin erittäin mielenkiitoista, ja siitä sai uutta virtaa saattaa prosessi päätökseen. Tutkimustehävää miettiessäni tiedostin, että kyselyn täyttäminen vie työntekijöiltä aikaa. Jännitinkin viimeiseen asti, että kuinka moni heistä oli löytänyt aikaa ja nähnyt vaivaa sen täyttämiseen. Kertynyttä tutkimusmateriaalia lävitse käydessä ajattelin aluksi, että sitä on aivan liikaa, mutta lopulta sitä olisi saanut olla enemmänkin.

Olen oppinut tämän opinnäytetyön aikana paljon tutkimuksen tekemisestä ja itsenäisestä työskentelystä. Tutkimusta tehdessä etsin ja käytin apuna paljon teoretietoa,

joka auttoi hahmottamaan sen, mitä hyvä tutkimus vaatii. Tutkimusprosessin eri vaiheet ovat auenneet itselleni, kun olen saanut sen käytännössä tehdä ja kokea. Tutkimus oli haastava, mielenkiintoinen ja antoisa. Voisin hyvin kuvitella tekeväni tulevaisuudessa uudelleen tämänkaltaisia tutkimuksia.

Lisäksi opinnäytetyötä tehdessä olen oppinut haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeudesta. On ollut mielenkiintoista tutkia, että missä asioissa työelämän ammattilaiset kokevat vielä puutteita, ja miten heidän mielestään sitä voitaisiin parantaa. Itsemääräämisoikeus on aiheena äärimmäisen tärkeä. Tämä tutkimus oli rajattu koskemaan haastavasti käyttäytyvien kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden parantamista asuntolassa, mutta sitä voitaisiin tutkia laajemminkin esimerkiksi liittyen työtoimintaan tai haastaviin tilanteisiin. Jatkotutkimuksia voisi toteuttaa myös liittyen esimerkiksi henkilökunnan motivaatioon ja yhteisiin toimintamenetelmiin, asukkaiden yksilölliseen kohtaamiseen tai kommunikoinnin helpottamiseen.

LÄHTEET

Bush, A. 2012. Working people whose behaviour challenges services. Teoksessa E. Emerson, C. Hatton, K. Dickson, R. Gone, A. Caine & J. Bromley (eds.) Clinical psychology and people with intellectual disabilities. New Jersey: John Wiley & Sons. Viitattu 5.10.2018.

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/samk/reader.action?docID=875785&query=>

Hakala, J. 2018. Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 14-26.

Heikkinen, H. 2018. Kerronnallinen tutkimus. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 170-187.

Hintsala, S. 2017. Autismin talvipäivien luentomateriaali 10.-11.2.2017.

Kaipinen, M. 2016. Perustuslaki. Viitattu 27.10.2018.

<https://verneri.net/yleis/perustuslaki>

Kaski, M., Manninen, A., Pihko, H., 2012. Kehitysvammaisuus. 5. uud. p. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. 2017. Itsemääräämisoikeus. Viitattu 18.12.2018.

<https://verneri.net/yleis/itsemaaramisoikeus>

Kehitysvamma-alan verkkopalvelu. 2015. Vammaispolitiikka. Viitattu 30.01.2018.

<https://verneri.net/yleis/vammaispolitiikka-ja-ajattelutapojen-muutos>

Kehitysvammaliitto. 2016. Asuminen. Viitattu 30.10.2018.

<https://www.kehitysvammaliitto.fi/kehitysvammaisuus/asuminen/>

Laine, T. 2018. Miten kokemuksia voidaan tulkita? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 29-50.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519 muutoksineen.

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 17.8.1992/785 muutoksineen.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812 muutoksineen.

Mattila, K. 2013. Kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeus työntekijöiden kertomana. AMK-opinnäytetyö. Hämeen ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.12.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2013090514992>

Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp.

Moilanen, P. & Rähä, P. 2018. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 51-72.

Sallila, S. 2017. Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus asumisyksikkö Kivikodossa. Henkilökunnan näkökulma. AMK-opinnäytetyö. Vaasan ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.12.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201705168506>

Seppälä, H. 2018. Erilaiset eväät. 2. Painos. Helsinki: Opik.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 muutoksineen.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. 2018. Tiedote. Viitattu 26.1.2019. https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/uusi-vammaispalvelulaki-turvaa-vammaisille-henkiloille-tarpeenmukaiset-palvelut

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 muutoksineen.

Topo, P. 2013. Itsemäärääminen on olennainen osa hyvinvointia. Viitattu 18.12.2013. <https://www.aspa.fi/fi/suuntaaja/suuntaaja-32013-itsemääräämisoikeus/itsemäärääminen-olennainen-osa-hyvinvointia>

Tukiliitto. 2017. Me Itse ry:n historiaa. Viitattu 26.1.2019. <https://www.tukiliitto.fi/toiminta/me-itse-ry/me-itse-on-kansalaisjärjestö/me-itse-ryn-historiaa/>

Tukiliitto. 2017. Mitä itsemääräämisoikeus on? Viitattu 27.1.2019. <https://www.tukiliitto.fi/tuki-ja-neuvot/itsemaaramisoikeus/mita-itsemaaramisoikeus-on/>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Valli, R. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin I Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus, 92-116.

